CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE SALVARE DE LA LIPOVENI (R-NUL CIMIŞLIA) DIN ANUL 2015. DATE PRELIMINARE

Sergiu MATVEEV, Vlad VORNIC

Cuvinte cheie: Lipoveni, Hallstatt, cultura getică, cultura Sântana de Mureş-Cerneahov, evul mediu, cuptor, gropi, ceramică.

Key words: Lipoveni, Hallstatt, the getic culture, the culture Sântana de Mureş-Cerneahov, Middle Ages, oven, pits, pottery.

Ключевые слова: Липовень, Гальштатт, гетская культура, культура Сынтана де Мурешь-Черняхов, средние века, печь, ямы, керамика.

A treia campanie de cercetări arheologice de salvare întreprinsă la situl arheologic cu mai multe nivele de locuire Lipoveni II (r-nul Cimişlia) s-a desfăşurat în vara anului 2015[1]. Aşezarea la care ne referim este situată la circa 0,7 km spre nord de localitatea omonimă, în locul numit *La Nisipărie* sau *La Răzeşie* **(Fig. 1; 2)**. În ultimul deceniu exploatările ilicite de nisip din zona respectivă deveniseră incontrolabile, fapt care a determinat intervenția urgentă la acest valoros monument arheologic. Prin cercetările anterioare s-a dovedit că situl Lipoveni II cuprinde urme de locuire din prima şi a doua epocă a fierului (sec. XII-X şi V-III î.Hr.) şi perioada romană târzie (sec. III-IV d.Hr.), fiind descoperite şi câteva piese răzlețe atribuite evului mediu târziu (sec. XVI-XVIII)[2]. În perioada de timp dintre campaniile din

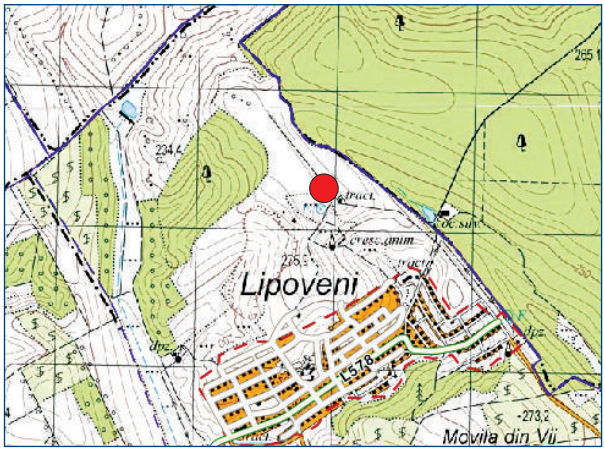

Fig. 1. Poziția topografică a sitului Lipoveni II.

Fig. 2. Ortofotoplanul sitului Lipoveni II cu localizarea secțiunilor.

[1] Investigațiile de salvare, ca şi în anii precedenți, au fost realizate de echipa mixtă de la Universitatea de Stat din Moldova (USM) şi Agenția Națională Arheologică (ANA) condusă de dr. Sergiu Matveev, responsabil de săpături, şi dr. Vlad Vornic, fiind finanțate de ANA şi LCŞ „Tracologie" al USM. Din echipa de cercetare au mai făcut parte specialiştii din cadrul ANA Ion Noroc şi Vlad Ivanov, precum şi studenții de la USM Artemis Balan, Adrian Iorga, Ecaterina Dărănuță, Diana Morari, Andrei Molodojan şi Andrei Ciobanu. Echipa a fost găzduită la căminul Liceului Internat cu profil sportiv din localitate, fapt pentru care aducem mulțumiri şi pe această cale directorului instituției, dlui Gheorghe Rusu, cât şi primarului com. Lipoveni, dlui Mihail Petrache. În perioada efectuării cercetărilor am beneficiat de sprijinul dezinteresat al dlui Ion Bivol, profesor de biologie la liceul local şi director al Muzeului de Istorie „Vatra Strămoşească" din localitate, reuşindu-se şi recuperarea unor vase ceramice provenite din acest sit şi aflate la anumiți locuitori ai com. Lipoveni sau ai localităților învecinate. Recipientele respective, împreună cu cele depozitate în muzeul local şi la Muzeul de Antichități „Tudor Arnăut" de la USM, au fost de curând publicate (Matveev, Vornic 2016, 39-55).

[2] Matveev, Vornic 2014; Matveev, Vornic 2015.

* Arheologia Preventivă în Republica Moldova, vol. III – 2016, p. 61-74

anii 2014 şi 2015, datorită prescripţiilor şi atenţionărilor înaintate administraţiei publice locale şi localnicilor, sectorul cu vestigii arheologice păstrat din sit nu a fost afectat. Cu toate acestea, excavările ilegale de nisip au continuat în alte sectoare ale carierei neautorizate, persistând pericolul afectării ulterioare a zonei cu patrimoniu arheologic.

Scopul cercetărilor din anul 2015 a însumat două obiective principale: continuarea cercetărilor la secţiunea II pentru decopertarea completă a complexelor identificate în campania 2014 şi salvarea de la distrugerea definitivă a unei instalaţii de foc semnalate pe limita carierei, la o distanţă de cca 55 m spre nord-vest de secţiunea II.

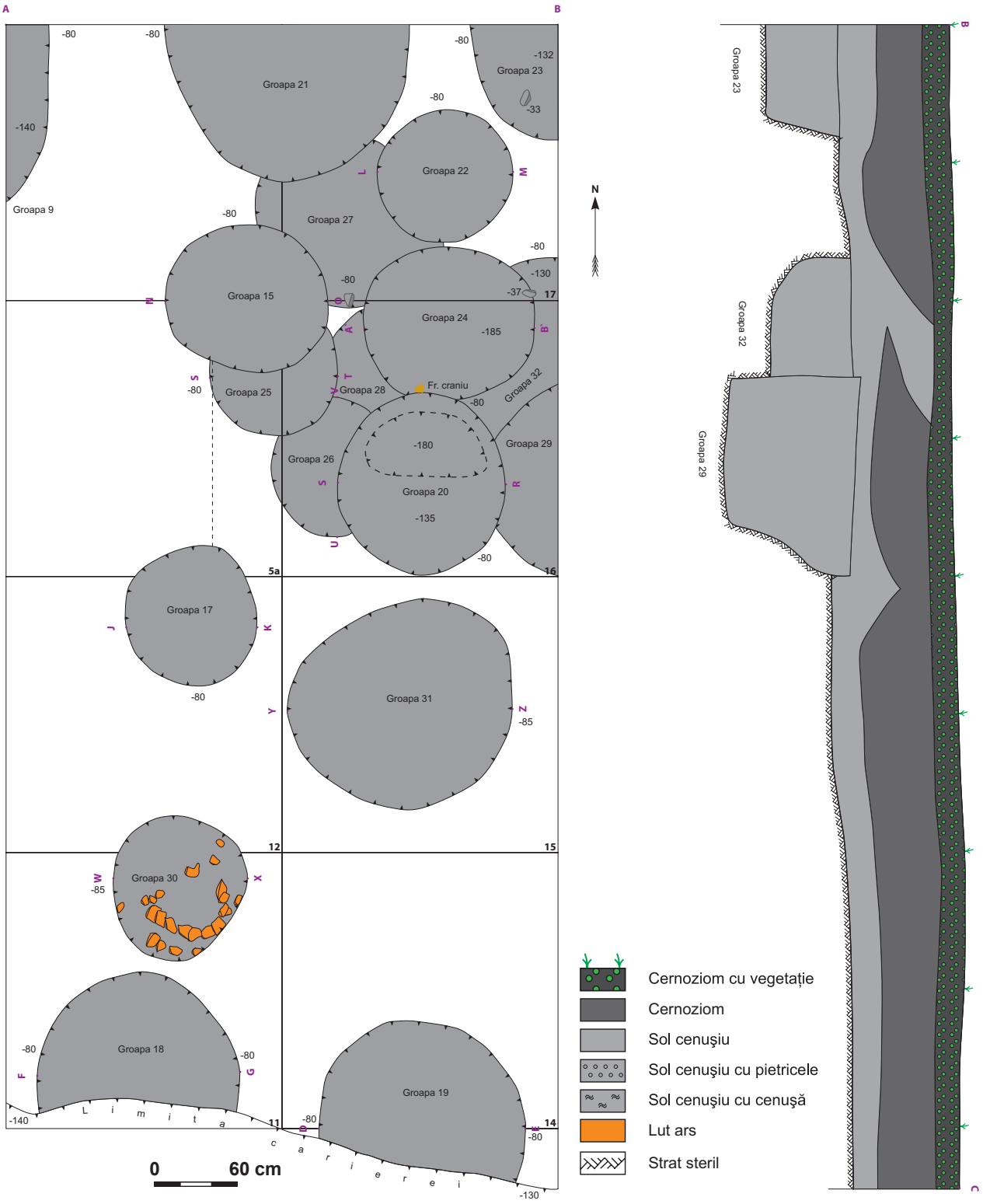

Fig. 3. Planul şi profilul estic al secţiunii II (2015).

Astfel, în anul 2015, la secțiunea II **(Fig. 2; 3; 9)**, investigarea căreia a demarat în 2013 şi a continuat în anul următor, au fost ataşate pe latura estică încă şapte carouri (nr. 11-17), finalizându-se şi cercetarea zonei car. 5A, care a fost în bună parte investigată în anul 2014, prin decopertarea cuptorului 2. Drept urmare, sectorul cercetat în anul 2015 din secțiunea II a cuprins o suprafață de aproximativ 30 m.p., având o formă aproximativ rectangulară, orientată pe direcția punctelor cardinale[3]. Colțul nord-vestic, marcat pe plan cu litera A, are coordonatele: N 46°44.667', E 028°45.203'. Examinarea profilelor secțiunii a scos în evidență trei unități stratigrafice, după cum urmează: sol vegetal (0-0,2 m), cernoziom şi sol cenuşiu-închis cu pigmenți de calcar, afectat de plugul de plantaj până la nivelul de 0,65 m (0,2-0,8/0,9 m), ce corespund *grosso modo* stratului de depuneri antropogene, adâncindu-se în zona complexelor până la 1,9 m, şi solul galben steril (de la 0,8/0,9 m în jos) **(Fig. 20)**.

În acelaşi timp, studierea vizuală a malurilor nisipăriei a dus la identificarea unei instalații de foc parțial distrusă **(Fig. 4)**. Complexul se afla la distanța de circa 55 m spre nord-vest de secțiunea II **(Fig. 4; 5; 11)**. Pericolul de a-l pierde definitiv ne-a determinat să trasăm în acest loc un sondaj de salvare, notat ca secțiunea III. Sondajul avea laturile orientate pe direcția punctelor cardinale şi era alcătuit din două pătrate incomplete, numerotate de la sud spre nord, suprafața lui depăşind puțin 4 m.p. Colțul nord-vestic al sondajului, marcat pe plan cu litera D, are următoarele coordonate geografice: N 46°44.679', E 028°45.159'. Stratigrafia verticală a secțiunii III se prezintă în felul următor: sol vegetal (0-0,2 m), cernoziom (0,2-0,6/0,7 m), sol cenuşiu (0,60/0,7-1,45 m), care se adânceşte în zona complexelor până la 1,8 m, şi nisip steril (de la 1,45 m în jos).

Materialul arheologic descoperit prin cercetările din anul 2015 în stratul de cultură şi la suprafața solului este reprezentat de diferite piese de inventar lucrate din bronz **(Fig. 18, 1-4)**, fier **(Fig. 17, 1; 19, 1-6)**, os/corn **(Fig. 12, 1-3)**, lut **(Fig. 12, 6; 14, 1-2; 15)** şi piatră **(Fig. 12, 4-5; 14, 3-4; 19, 7)**, numeroase fragmente ceramice lucrate cu mâna şi la roata olarului şi resturi faunistice.

Colecția de resturi faunistice[4] recuperate din stratul de cultură atestă o varietate de specii mai mare față de descoperirile din anii anteriori, fiind identificate oase de specii noi de animale sălbatice: *Lepus europaeus* şi *Sus scrofa ferus,* precum şi de peşte. Pe de altă parte, în stratul de cultură s-a constatat lipsa oaselor de câine, prezența acestui animal fiind însă documentată prin oasele de cabaline cu urme de dinți de câine. Câte un os de câine au fost descoperite în gropile 27 şi 31, atribuite nivelului de locuire din prima epocă a fierului şi, respectiv, culturii getice din sec. V-III î.Hr. Se remarcă şi urme de aplicare a unor unelte păstrate pe câteva oase de bovine. În opinia dr. Roman Croitor, vitele cornute mari identificate la Lipoveni sunt similare cu speciile de bovine caracteristice culturilor din mileniul I î.Hr. şi celor de tip Sântana de Mureş-Cer-

[3] Suprafața totală a excavărilor la Secțiunea II constituie 74 m.p. (2013 – 16 m.p., 2014 – 28 m.p., 2015 – 30 m.p.).

[4] Aducem mulțumiri colegului dr. Roman Croitor pentru prelucrarea materialelor faunistice.

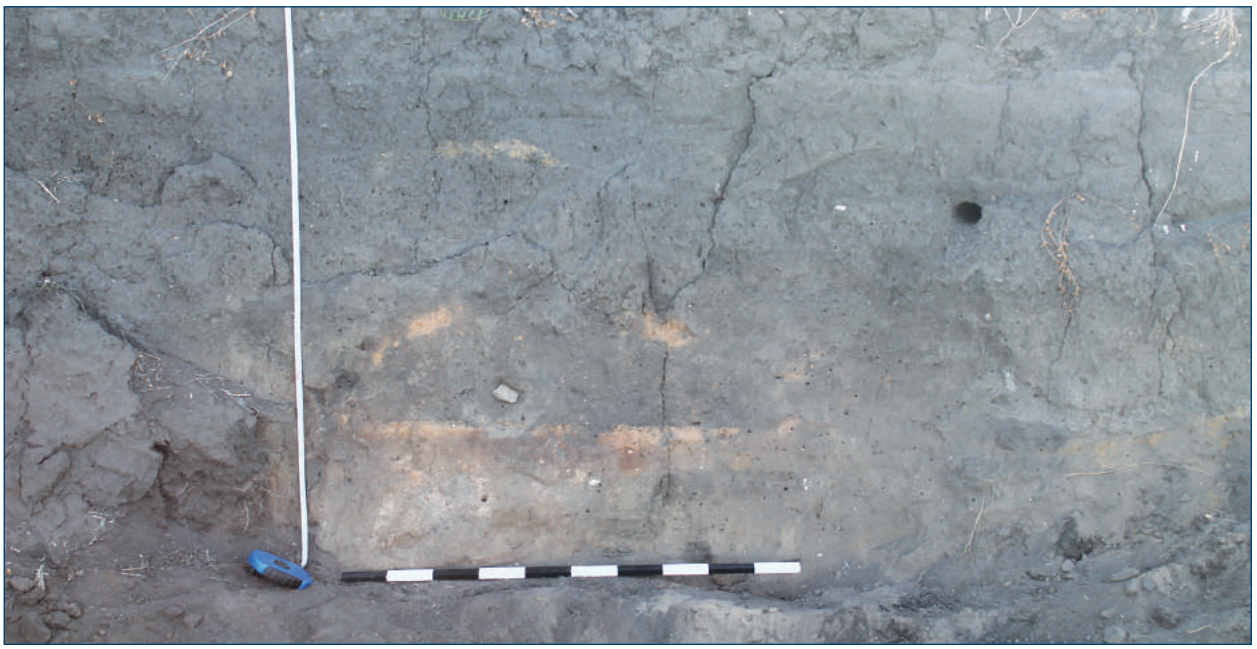

Fig. 4. Cuptorul 3 identificat în malul carierei.

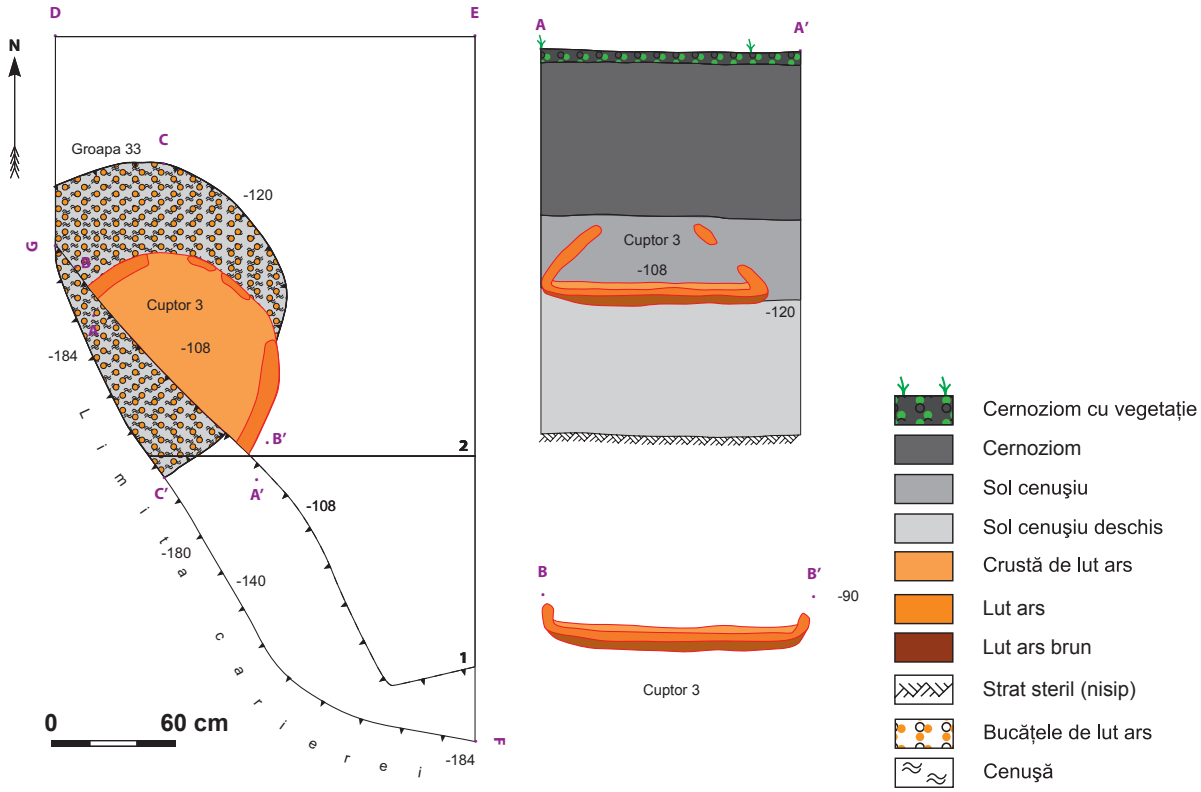

Fig. 5. Secțiunea III, plan şi profile.

neahov, iar cabalinele, ca şi în cazul altor monumente din epoca fierului din Europa de Est, constituie circa 10% din numărul total al oaselor de animale domestice. În tabelul de mai jos este prezentată statistica resturilor faunistice descoperite în stratul arheologic din secțiunea II. Menționăm totodată că în secțiunea III au fost găsite în exclusivitate resturi de bovine, cabaline şi ovi-caprine, care nu modifică mult coraportul procentual al speciilor **(vezi tabelul)**.

În perimetrul cercetat au fost identificate 18 complexe arheologice, dintre care 17 reprezintă gropi, iar unul constituie un cuptor. Aproape toate gropile – 16 din cele 17 (nr. 17-32) – au fost identificate în secțiunea II, iar instalația de foc, şi o groapă (nr. 33) – în secțiunea III. De asemenea, a fost cercetată o porțiune a gropii 9 şi în întregime groapa 15, ambele depistate în anul 2014.

Cuptorul 3/III/2015[5] **(Fig. 5; 6)** a fost semnalat în marginea sudică a secțiunii III, la adâncimea de 0,84 m, prin identificarea unor bucăți de sol ars la roşu-cărămiziu. Partea superioară a complexului a fost distrusă în urma lucrărilor agricole, iar mai mult de jumătate din cea inferioară – prin excavarea ilicită a nisipului. *In situ* s-a păstrat numai o porțiune din partea inferioară a cuptorului, care ar sugera o formă cvasicirculară în plan. Diametrul instalației de foc era de circa 1,1 m, iar grosimea stratului de sol lateral afectat de temperaturile înalte ajungea la 5 cm. Vatra cuptorului prezenta o crustă de culoare cărămiziegălbuie, cu grosimea de 2-3 cm, urmată de un strat de sol ars de culoare cărămizie, cu grosimea de 3-5 cm, şi apoi de unul maroniu, gros de 3-5 cm **(Fig. 5)**.

Fig. 6. Secțiunea III. Cuptorul 3, vedere dinspre sud.

[5] S-a folosit următorul sistem de înregistrare a complexelor, de ex: Cuptorul 3/III/2015, unde: Cuptorul 3 – numele complexului şi numărul lui de ordine; III – numărul secțiunii; 2015 – anul cercetării.

Specie / Strat	*Bos taurus*	*Equus caballus*	*Capra/ Ovis*	*Sus scrofa*	*Gallus domesticus*	*Cervus elaphus*	*Lepus europaeus*	*Sus scrofa ferus*	*Pisces*
I (0-0,2 m)	20		1						
II (0,2-0,4 m)	77	1	22		1	1			1
III (0,4-0,6 m)	122	2	3	9			34		
IV (0,6-0,8 m)	113	13	33			1		7	

În stratul arheologic de deasupra cuptorului, afectat de lucrările agricole, au fost găsite câteva resturi faunistice şi 14 fragmente de vase lucrate cu mâna din pastă grosolană, amestecată cu şamotă, care, după morfologie, ardere, culoare şi decor, pot fi atribuite orizontului de locuire traco-getic. Având însă în vedere starea bulversată a stratului de cultură, materialele respective nu pot servi drept elemente de datare a instalației de foc. Asemănarea cu primele două cuptoare descoperite în anii precedenți sugerează atribuirea cu probabilitate a acestui complex nivelului de locuire Sântana de Mureş-Cerneahov.

Ca formă şi dimensiuni, gropile cercetate în campania 2015 se deosebeau între ele. Nouă complexe (Gr. 15, 18-20, 22, 24-26, 33) prezentau formă cilindrică, două gropi (nr. 30 şi 31) erau în formă de clopot, iar alte două (Gr. 17, 21) aveau formă tronconică, cu diametrul mare în partea superioară. Majoritatea gropilor prezentau dimensiuni medii, diametrele lor variind între 0,9 şi 1,76 m, iar adâncimea – între 0,5 şi 0,8 m de la nivelul identificării. Două complexe (Gr. 24 şi 29) aveau adâncimi mult mai mari: de 1,60 m şi, respectiv, 1,76 m. Şase gropi însă, şi anume cele notate cu nr. 23, 27-29 şi 32, prezentau adâncime mică, care oscila între 0,11 şi 0,37 m. În cinci cazuri, din cauza multiplelor suprapuneri, dimensiunile şi forma gropilor nu au putut fi stabilite.

Umplutura celor mai multe dintre gropi consta din sol cenuşiu-castaniu, amestecat cu fragmente ceramice şi oase de animale. În cuprinsul gropii 24 **(Fig. 7)** au mai fost descoperite un obiect nedeterminat de bronz **(Fig. 18, 1)** şi un fragment de craniu uman[6], iar în groapa 33 – o bilă din lut **(Fig. 12, 6)** şi o lamă de silex **(Fig. 12, 4)**. Din rândul gropilor investigate se remarcă şi groapa 30 **(Fig. 8)**, în umplutura căreia au fost găsite mai multe de bucăți de lut ars, provenind, se pare, de la o instalație de foc distrusă.

Referitor la gropile identificate, ele aparțin celor trei orizonturi cultural-cronologice: unui orizont cultural mai timpuriu din prima epocă a fierului (sec. XII-X î.Hr.) (nr. 17, 22-25, 28, 30, 33), culturii getice din sec. V-III î.Hr. (nr. 9, 29, 31), şi aşezării antice din sec. III-IV d.Hr. (gropile 15, 19, 21 şi 27). Pentru atribuirea a celorlalte gropi (nr. 18, 27, 32) nu deținem informații suficiente. Cât priveşte destinația lor, judecând după dimensiuni, formă şi conținut, gropile cercetate până acum au fost folosite probabil pentru depozitarea resturilor menajere. Materialul faunistic din complexe oglindeşte acelaşi coraport procentual dintre specii ca şi materialul din strat.

Fig. 7. Groapa 24. Aglomerație de oase în partea superioară.

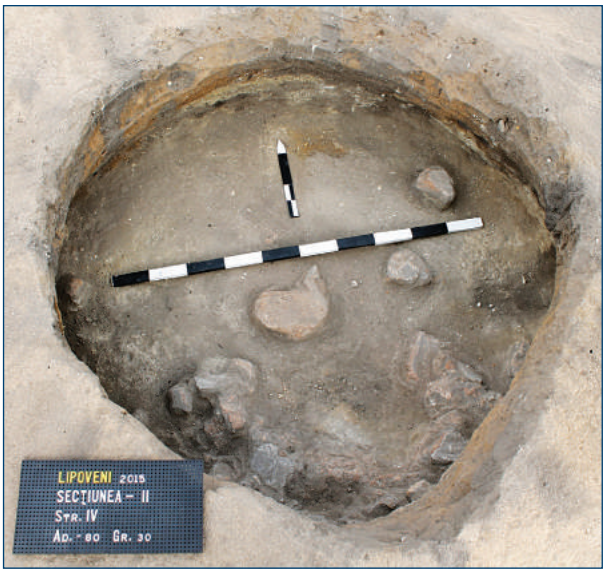

Fig. 8. Groapa 30 cu bucăți de lut ars *in situ*.

[6] Craniul a aparținut unui bărbat cu vârsta la deces între 40-50 ani (mulțumim pentru determinare dnei dr. Angela Simalcsik).

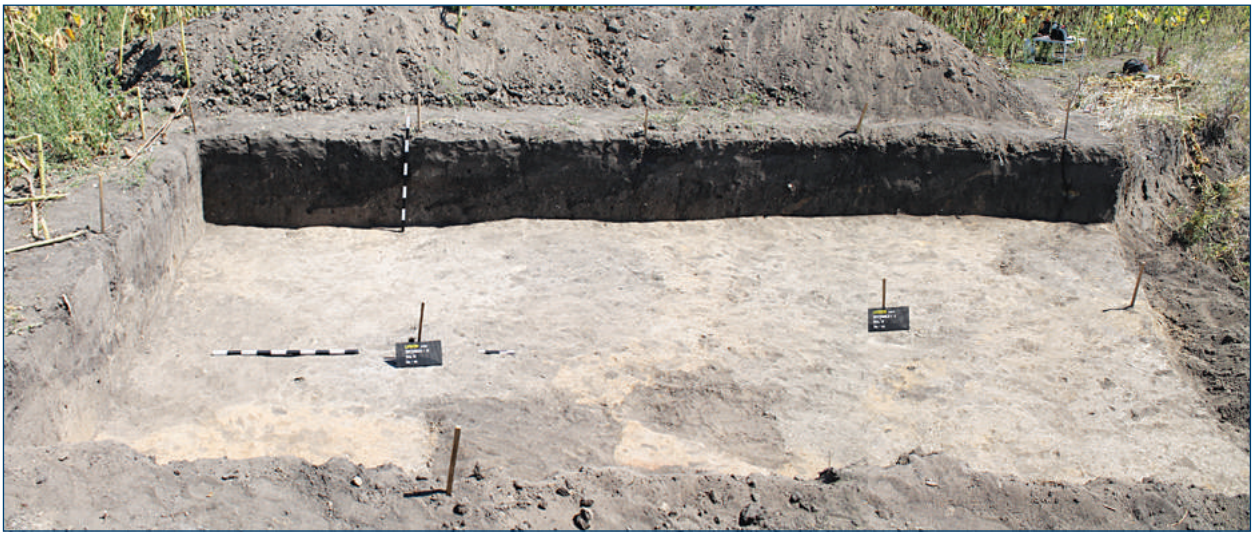

Fig. 9. Secțiunea II. Vedere dinspre vest.

Fig. 10. Secțiunea II. Piesă de inventar din prima epocă fierului *in situ*.

Fig. 11. Secțiunea III. Vedere dinspre est.

***

Drept rezultat al investigațiilor din anul 2015 în cuprinsul sitului Lipoveni II, la suprafața solului şi în săpătură au fost depistate materiale care pot fi atribuite la câteva epoci istorice.

1. Cele mai vechi vestigii arheologice descoperite țin de perioada timpurie a epocii fierului. Din rândul acestor vestigii se remarcă un pisălog de piatră **(Fig. 10; 12, 5)** confecționat dintr-un rocă dură de culoare cenuşie. Piesa are forma unui trunchi de con cu ambele capete rotunjite, ca urmare a folosirii intense, o şănțuire în partea centrală şi o fâşie transversală obținute prin şlefuire. Piesele de acest tip sunt considerate de unii specialişti drept sceptre, fiind atribuite epocii bronzului tardiv[7], dar deseori ele sunt reutilizate. Uzura rezultată în urma folosirii intense a piesei în calitate de pisălog face imposibilă atribuirea ei la unul dintre cele 5 tipuri identificate de N. Boroffka şi E. Sava[8]. Cele mai apropiate similitudini se regăsesc în piesa de la Parcheş[9].

Cu anumite rezerve atribuim acestui nivel de locuire o piesă din corn **(Fig. 12, 1)** care reprezintă un semifabricat pentru executarea unui străpungător sau vârf de săgeată de formă alungită, ascuțit la unul dintre capete, poligonal în secțiune. Tot din corn au fost confecționate şi două vârfuri de săgeată. Primul **(Fig. 12, 2)** are formă piramidală alungită, iar în secțiune – aproape triunghiulară, fiecare din cele trei suprafețe fiind prevăzută cu trei incizii transversale. Partea de prindere are formă rectangulară în secțiune. Pe toată lungimea sa piesa este prevăzută cu o incizie transversală. Analogii ale piesei se regăsesc în siturile din epoca bronzului, la Zoltan şi Gârbovăț[10]. Al doilea vârf de săgeată **(Fig. 12, 3)** este plat, înzestrat cu două aripioare, marginea cărora a fost prelucrată cu atenție; partea de fixare prezintă o bifurcare, fiecare din cei doi dinți având formă rotundă în secțiune. Piesa a fost confecționată cu atâta atenție, încât pare să fi avut drept model un exemplar din bronz. Analogii directe nu cunoaştem deocamdată, dar piese asemănătoare lucrate din bronz au fost atribuite de B. Grakov primei epoci a fierului[11]. Aceleiaşi perioade aparține o bilă din lut descoperită în groapa 33 **(Fig. 12, 6)**. Ea a fost lucrată dintr-o pastă relativ fină, având arderea incompletă şi neuniformă; culoarea variază de la gălbui la cenuşiu deschis. Prezintă o formă aproape sferică, cu baza uşor aplatizată. Ultima piesă care ține de perioada timpurie a epocii fierului reprezintă o lamă de silex **(Fig. 12, 4)** de formă trapezoidală.

Cele mai multe artefacte specifice acestei perioade sunt vasele de lut, care au fost modelate dintr-o pastă fină sau grosieră, cu degresanți de şamotă. Arderea este incompletă şi neuniformă, culoarea variază de la cenuşiu la negru, iar suprafața recipientelor este lustruită. Ele predomină numeric în stratul de sol începând cu adâncimea de circa 0,70-0,80 m. Formele de vase identificate sunt ceştile cu profil *S*-oidal, unele fragmente fiind ornamentate cu linii incizate şi excizii oblice **(Fig. 13, 1)**, strâchini cu buza invazată şi verticală **(Fig. 13, 2)**, diferite tipuri de oale, unele ornamentare cu brâu alveolat. Recipientele aparținând acestui nivel de locuire au ornamente diverse, alcătuite din incizii, caneluri, brâie în relief, brâie alveolate, proeminențe aplatizate **(Fig. 13, 3-9)**.

2. Nivelul de locuire traco-getic din cea de-a doua epocă a fierului este caracterizat prin fragmente de vase modelate dintr-o pastă grosieră de lut cu degresanți de şamotă. Arderea recipientelor a fost incompletă şi neuniformă, culoarea variind de la cafeniu-

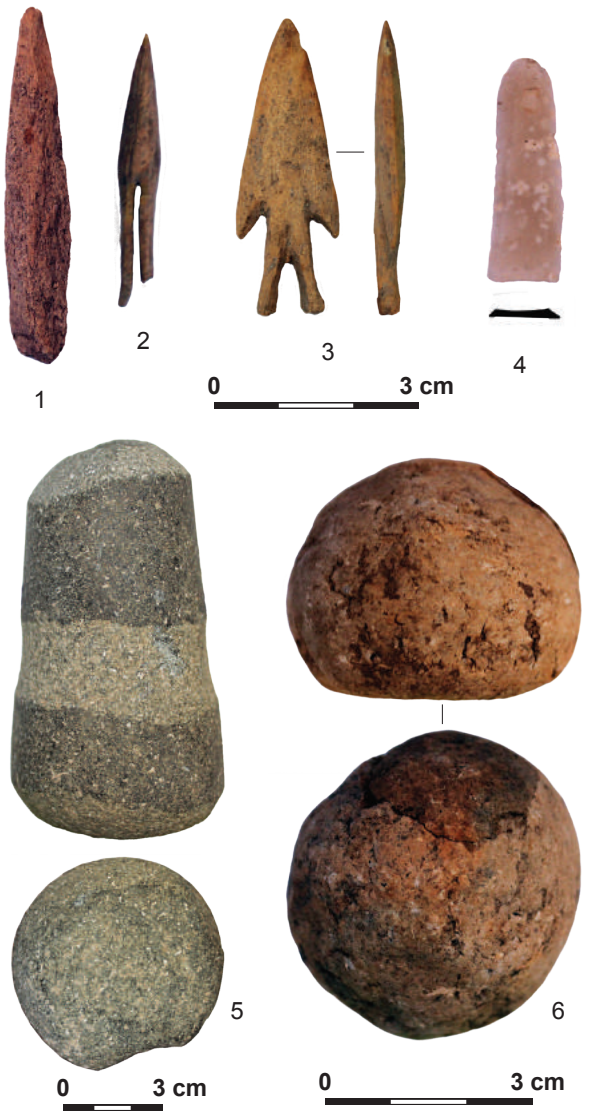

Fig. 12. Piese de inventar din prima epocă fierului.

[7] Сава 1987, 62-71; Sîrbu 2013, 163-188.
[8] Boroffka, Sava 1998, 20.
[9] Mihail, Ailincăi 2014, 67-80.
[10] Apud: Никулицэ, Арнэут 2004, 62-68.
[11] Граков 1977, 86-88.

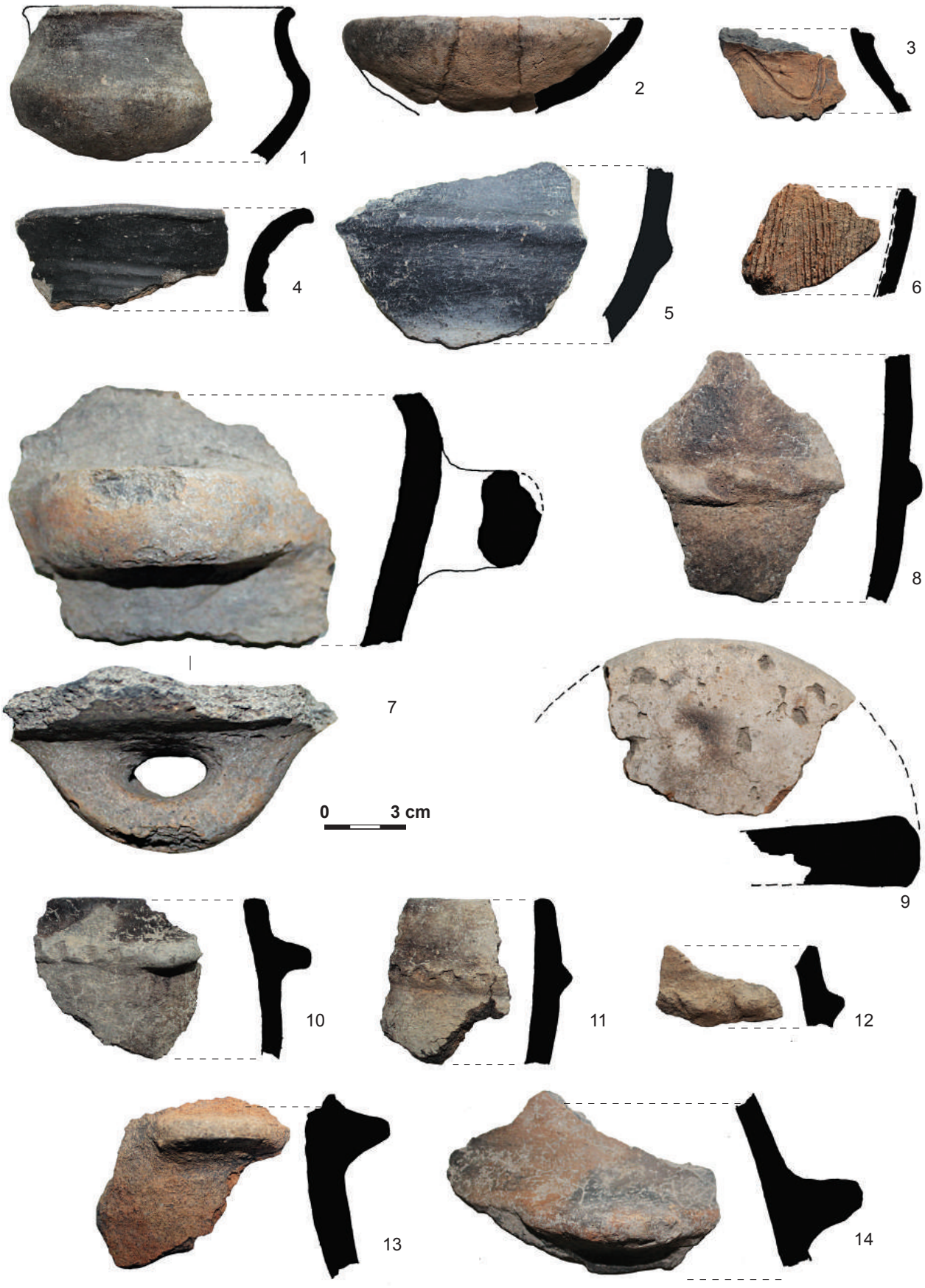

Fig. 13. Ceramică din prima (1-9) şi a două epocă a fierului (10-14).

Fig. 14. Piese de inventar din epoca romană.

maroniu la cenuşiu-închis. Majoritatea ceramicii a fost găsită în stratul de sol de la adâncimea de 0,4-0,6 m. Sortimentul ceramic constă în special din străchini şi oale de diferite forme şi dimensiuni, ornamentul caracteristic fiind cel aplicat în relief pe suprafața vasului: brâie, brâie alveolate, proeminențe cilindrice şi aplatizate **(Fig. 13, 10-14)**. Unele fragmente sunt greu separabile după caracterele morfologice de cele din epoca istorică anterioară.

3. Ca şi în anii precedenți, vestigiile aparținând culturii Sântana de Mureş-Cerneahov sunt cele mai numeroase, majoritatea materialelor fiind aflate în partea superioară a stratului arheologic, de până la adâncimea de 0,5 m. Dintre piesele de inventar ce se atribuie cu siguranță acestui orizont cultural-cronologic, menționăm mai întâi două cute din piatră de gresie **(Fig. 14, 3-4)**. Ambele exemplare sunt de formă aproximativ prismatică, cu baza patrulaterală, având pe unele laturi câte un jgheab format de la ascuțirea acelor sau a împungătoarelor de metal. Tot aşezării din sec. IV aparțin, se pare, şi două fusaiole de lut. Una este de formă bitronconică şi are culoarea variind de la cafeniu la cenuşiu închis **(Fig. 14, 2)**. Altă piesă este de formă bitronconică, asimetrică, având cele două registre de înălțime diferită, iar bazele, una albiată şi alta plată îngustă; este confecționată din pastă fină, având culoarea variabilă de la cenuşiu deschis la cenuşiu închis **(Fig. 14, 1)**.

Ceramica aparținând aşezării de tip Sântana de Mureş-Cerneahov este prezentă în diferite proporții pe toată adâncimea stratului de cultură, fapt care ne

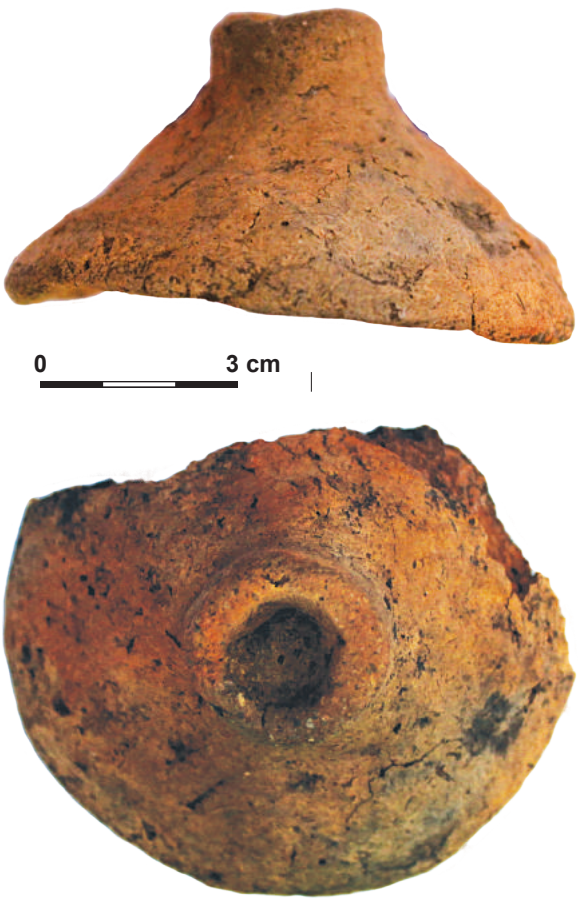

Fig. 15. Capac de lut confecționat cu mâna.

Fig. 16. Lipoveni 2015. Ceramică Sântana de Mureş-Cerneahov (1-9) şi de import (10-17).

confirmă ipoteza unei intensități sporite a locuirii în perioada respectivă. După factură, pastă şi tehnica de lucru, ea se divide în patru grupe principale, aflate în proporții diferite: a) ceramica lucrată la roată din pastă fină, b) ceramica lucrată la roată din pastă zgrunțuroasă, c) ceramica lucrată cu mâna din pastă grosieră şi d) ceramica romană de import.

Vasele modelate la roată din pastă fină au fost arse reducător, la cenuşiu, suprafața exterioară fiind cel mai adesea lustruită. Ca forme ele reprezintă o varietate mare de castroane, dintre care se evidențiază unele cu trei toarte, şi ulcioare. Ca ornamente sunt documentate liniile orizontale drepte şi/sau în zigzag executate prin lustruire şi nervurile ce delimitează anumite părți ale corpului recipientelor. Vasele din această grupă au fundurile inelare **(Fig. 16, 1-5)**. O altă grupă ceramică este reprezentată prin fragmente de vase lucrate la roată din pastă zgrunțuroasă, a căror ardere este completă şi uniformă, iar culoarea cenuşie. Repertoriul formelor este mai sărac, cuprinzând doar oale şi vase de provizii de dimensiuni mari, ale căror baze sunt plate sau profilate **(Fig. 16, 6-7)**.

Sortimentul ceramic al culturii respective este completat de patru fragmente de vase şi un capac, ce au fost lucrate cu mâna din pastă grosieră, cu şamotă în textură. Dintre cioburi, se evidențiază unul de la o oală de dimensiuni mari, cu marginea evazată şi corpul piriform, având diametrul maxim în partea superioară **(Fig. 16, 9)**, şi altul, găsit la suprafața solului, provenind de la o strecurătoare, cu buza invazată şi netezită **(Fig. 16, 8),** tip de vas întâlnit mai rar în cadrul culturii Sântana de Mureş-Cerneahov. Capacul de vas este de formă conică**,** având în partea superioară un buton cilindric alveolat **(Fig. 15)**. Este confecționat dintr-o pastă grosolană, cu şamotă în compoziție, şi ars incomplet şi neuniform, căpătând culoarea cafenie-cenuşie. După trăsăturile tehnice şi morfologice, poate fi atribuit nivelului de locuire Sântana de Mureş-Cerneahov. Nu trebuie exclusă însă nici o posibilă apartenență capacului la cultura getică din sec. V-III î.Hr.

Statistica descoperirilor din anul 2015 realizate în situl Lipoveni II ne indică un coraport de 50:1 dintre ceramica confecționată la roată şi cea lucrată cu mana, iar în cadrul ceramicii confecționate la roată coraportul dintre olăria fină şi cea zgrunțuroasă este de aproximativ 1,5:1.

Aceleiaşi aşezări din epoca romană târzie aparțin un număr relativ mare de recipiente de import. Ele formează două grupe distincte: vase romane de uz comun şi amfore. Din prima grupă fac parte un fragment de buză de strachină de mici dimensiuni **(Fig. 16, 10)** şi un fragment de perete decorat cu caneluri orizontale **(Fig. 16, 11)** de la un ulcior(?), ambele vase fiind modelate din pastă fină de culoare roşietico-maronie. Amforele sunt de diferite tipuri, mai greu de determinat însă pe baza fragmentelor recuperate. Menționăm că unele au fost lucrate din pastă de culoare roşietico-cărămizie, iar altele din pastă nisipoasă de culoare alb-gălbuie, având suprafața exterioară a corpului acoperită cu caneluri **(Fig. 16, 12-17)**.

4. Epoca medievală timpurie este reprezentată de un vârf de săgeată din fier cu peduncul **(Fig. 17, 1)**. Piesa are forma piramidală, triunghiulară în secțiune. Pedunculul este de forma unei bare rotunde în secțiune, fiind ascuțit spre capăt. Piesa respectivă îşi găseşte analogii în cetățuia medievală de la Echimăuți, unde este datată în sec. IX – începutul sec. XI d.Hr. Prin analogie, vârful de săgeată poate fi atribuit tipului 76, varianta 2, după tipologia lui A. Medvedev[12].

5. Descoperirile aparținând evului mediu târziu constau din câteva fragmente de buze de vase confecționate la roata olarului din pastă nisipoasă şi arse la cafeniu-cenuşiu **(Fig. 17, 2)**. După compoziția pastei, tehnică, morfologie, ardere, culoare şi decor, se atribuie sec. XVI-XVIII. Aceleaşi caracteristici tehnice şi morfologice prezintă şi un fund plat de vas, pe suprafața căruia se păstrează urmele desprinderii cu sfoara de pe roata olarului **(Fig. 17, 3)**. Tot evului mediu târziu aparține şi un fragment de perete de vas confecționat la roată, acoperit cu glazură verde **(Fig. 17, 4)**.

Câteva obiecte informe de bronz descoperite în timpul săpăturilor sau la suprafața solului nu pot fi atribuite cu certitudine unuia dintre orizonturile cultural-

[12] Медведев 1966, Табл. 17, 39.

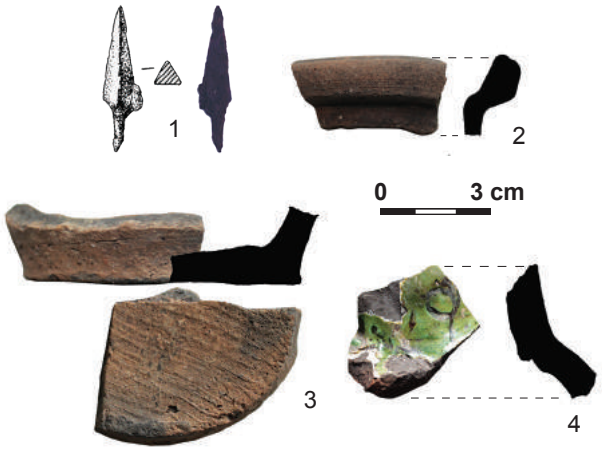

Fig. 17. Vârf de săgeată de fier (1) şi ceramică (2-4) din epoca medievală.

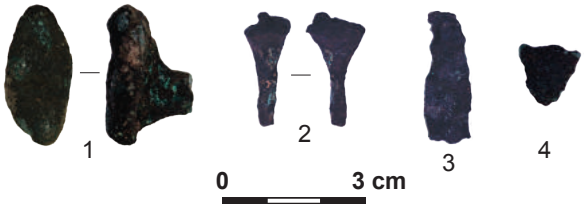

Fig. 18. Piese de inventar din bronz cu apartenență cultural-cronologică incertă.

Fig. 19. Piese de inventar din fier (1-6) şi piatră (7) cu atribuire cultural-cronologică incertă.

cronologice identificate în timpul cercetărilor. Menționăm mai întâi o piesă recuperată din groapa 24, care prezintă forma unui cui cu tija rectangulară în secțiune şi „floarea" de forma conică, ovală în secțiune **(Fig. 18, 1).** O altă piesă a fost găsită în stratul arheologic, la adâncimea de 0,75 m: are formă de cui cu tija rectangulară în secțiune, cu „floarea" piramidală, aproape rectangulară în plan **(Fig. 18, 2)**. După câte se pare, ambele piese reprezintă partea de metal rămasă în canalul formei de turnat a unui obiect de bronz, de la care s-au detaşat. Dat fiind faptul că prelucrarea bronzului este caracteristică tuturor celor trei epoci mai importante documentate în situl Lipoveni II, în lipsa unor analize metalografice, atribuirea lor este imposibilă. După aspectul materialului ceramic descoperit, groapa 24 a fost în uz în perioada timpurie a epocii fierului. Acest lucru pare să-l ateste şi adâncimea la care a fost descoperită cea de-a doua piesă. Trei resturi de la turnat asemănătoare sunt enumerate în depozitul de la Băleni (jud. Galați), atribuit culturii Noua[13]. Din acelaşi material – bronzul –, au fost confecționate şi două plăcuțe: una de forma unui triunghi echilateral **(Fig. 18, 4)**, iar alta aproximativ rectangulară **(Fig. 18, 3)**. Conform poziției stratigrafice, ambele piese ar putea fi atribuite primei sau celei de-a doua epoci a fierului.

[13] Petrescu-Dimbovița 1977, 74.

Mai multe piese cu apartenență cultural-cronologică incertă sunt lucrate din fier. Dintre acestea, remarcăm în primul rând o lamă de cuțit ruptă la capete **(Fig. 19, 1).** Fragmentul păstrat are formă rectangulară, cu secțiunea triunghiulară. Piesa este puternic oxidată, în stratul de oxizi putând fi observate urme vegetale. Un alt obiect prezintă un cui de fier, având tija de forma unei bare, rectangulare în secțiune, iar „floarea" de formă rectangulară neregulată **(Fig. 19, 2)**. Mai menționăm tija unui cui(?), cu secțiunea pătrată **(Fig. 19, 5)**, un străpungător, rectangular în secțiune **(Fig. 19, 3)**, ascuțit la capete, şi două bare de fier, dintre care una rectangulară **(Fig. 19, 4),** iar alta rotundă **(Fig. 19, 6)** în secțiune.

Lista obiectelor de inventar cu apartenența cultural-cronologică neprecizată este încheiată de un fragment de râşniță confecționată dintr-o rocă dură (conglomerat cochilifer?); fragmentul păstrat, prezentând urme clare de prelucrare, are o formă relativ prismatică, patrulateră în secțiune **(Fig. 19, 7).**

***

Săpăturile arheologice efectuate în vara anului 2015 la situl cu mai multe nivele de locuire Lipoveni II au avut un caracter restrâns, însumând o suprafață de doar cca 35 m.p. În ciuda acestui fapt, cercetările au furnizat descoperiri interesante, fiind dezvelite complet sau parțial 20 de complexe arheologice (19 gropi şi un cuptor) atribuite unor epoci istorice diferite.

Fig. 20. Profilul peretelui de nord al secțiunii II.

Drept urmare a investigațiilor de salvare din anul 2015, în situl Lipoveni II au fost identificate vestigii arheologice datând din prima şi a doua epocă a fierului (sec. XII-X şi V-III î.Hr.), perioada romană târzie (sec. III-IV d.Hr.) şi piese răzlețe atribuite la două etape diferite ale evului mediu (sec. X-XI şi XVI-XVIII).

Cel mai timpuriu orizont poate fi încadrat în perioada BrD–HaA, fiind prezente elemente caracteristice comunităților culturale Noua, Chişinău-Corlăteni şi Hansca-Holercani.

Locuirea cea mai intensă în zona cercetată corespunde complexului cultural Sântana de Mureş-Cerneahov din perioada migrației goților (sec. IV d.Hr.), celelalte orizonturi culturale şi cronologice fiind reprezentate deocamdată doar prin fragmente ceramice sau obiecte mai puțin caracteristice.

Dată fiind perpetuarea pericolului de excavări ilicite a nisipului în zona sitului, este obligatorie continuarea cercetărilor de salvare pentru a recupera vestigii arheologice importante pentru istoria veche al zonei de trecere de la silvostepă la stepă a Republicii Moldova.

SUMMARY

SAVE ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES IN 2015 AT LIPOVENI (CIMIŞLIA DISTRICT). PRELIMINARY CONSIDERATIONS

The rescue research carried out in the summer of 2015 at the site with multilevel housing Lipoveni II focused on two main objectives: studying the space adjoining the place of discovery of the first two kilns and the unveiling of another firing installation, located about 55 m NW and partially destroyed by sand extraction. As a result of excavations carried out in the first sector, which totalled an area of about 30 m^2, 16 pits of various shapes and sizes have been identified, many of them intersecting. In the second sector, with an area of 4 m^2, a firing installation and a pit for household waste were found and uncovered.

Chronologically, the discovered archaeological material is assigned to the first and second epochs of Iron Age, the early period of the great migrations and Middle Ages. Recovered inventory items can be grouped into pieces of iron (nails, knife, arrowhead etc.), bronze (platelets), bone (arrowheads, piercing), clay (spindles, ball) and stone (pestle, rub stone, grinder).

As for ceramics, fragments of vessels belonging to early Hallstatt horizon, especially those of Holercani-Hansca and Chişinău-Corlăteni type, stand primarily. The second Iron Age epoch is represented by specific getic containers, decorated with alveolate bands and prominences. The housing level, ascribed to the early period of the great migrations, is presented with a variety of ceramic forms, characteristic to the Sântana de Mureş-Cerneahov culture. Fragments of vessels dating from the late Middle Ages are very few, standing out a crock covered with green enamel.

Rich and varied is the collection of fauna remains. Bovine bones overwhelmingly predominate, constituting about 70%, followed by ovicaprine and horses, pigs (3%) and poultry (about 1%) being less represented. Among wild animals, the stag and the rabbit are documented. For the first time a fish bone was recovered. We also note a

part of a human skull discovered at the bottom of a Hallstatt pit, attributed to a male of 40-50 years old, the presence of which in the settlement is difficult to explain.

РЕЗЮМЕ

СПАСАТЕЛЬНЫЕ АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ 2015 ГОДА У С. ЛИПОВЕНЬ (ЧИМИШЛИЙСКИЙ Р-Н). ПРЕДВАРИТЕЛЬНЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ

Спасательные раскопки, проведенные летом 2015 г. на многослойном памятнике Липовень II, преследовали две цели: исследование зоны, прилегающей к месту открытия первых двух печей, а также изучение третьей печи, обнаруженной на расстоянии около 55 м к северо-востоку от первых, частично разрушенной выработками песка. В результате проведенных изысканий в первом секторе, общая площадь которого составила 30 кв.м., были обнаружены 16 ям различных форм и размеров. Во втором секторе, площадью 4 кв.м., была открыта печь №3 и яма. Собранный археологический материал можно датировать первым и вторым периодами эпохи железа, началом Великого переселения народов, а также средневековьем. Найденные индивидуальные находки были изготовлены из железа (гвозди, нож, наконечник стрелы и др.), бронзы (мелкие пластины), кости/рога (наконечники стрел, проколка), глины (пряслица, ядро) и камня (пест, точильные оселки, фрагмент жернова).

Из состава керамического материала выделяются фрагменты, принадлежащие ранней эпохе железа, с признаками археологических культур Ханска-Холеркань и Кишинэу-Корлэтень. Вторая эпоха железа представлена специфическими гетскими сосудами, орнаментированными налепными валиками с вдавлениями и ручками-упорами. Период начала Великого переселения народов представлен большим количеством керамических форм, характерных для культуры Сынтана де Муреш–Черняхов. Средневековые сосуды встречаются единично, из их числа выделяется фрагмент, покрытый зеленоватой эмалью.

Разнообразна и богата собранная коллекция костей животных. Преобладают кости крупного рогатого скота, которые составляют около 70% всех находок, за ними следуют кости мелкого рогатого скота и лошадей, меньше представлены кости свиней (3%) и домашней птицы (1%). Из числа диких животных документированы олень и заяц. Впервые была найдена кость рыбы. Так же выделяется находка, (на дне ямы эпохи раннего железа), фрагмента человеческого черепа, который принадлежал мужчине 40-50 лет. Его присутствие в комплексе, при отсутствии других человеческих костей, пока трудно объяснить.

BIBLIOGRAFIE

Boroffka, Sava 1998: N. Boroffka, E. Sava, *Zu den steinernen „Zeptern/Stössel-Zeptern“, „Miniatursäulen“ und „Phalli“ der Bronzezeit Eurasiens*. In. Archäologische Mitteilungen aus Iran und Turan. Bd. 30 (Berlin 1998), 17-113.

Petrescu-Dimbovița 1977: M. Petrescu-Dimbovița, *Depozitele de bronzuri din România* (Bucureşti 1977).

Matveev, Vornic 2014: S. Matveev, V. Vornic, *Cercetări de salvare la Lipoveni (r-nul Cimişlia) efectuate în anul 2013. Date preliminare,* APRM I – nr. 1-2, 2014, 65-78.

Matveev, Vornic 2015: S. Matveev, V. Vornic, *Date preliminare privind cercetările de salvare efectuate la Lipoveni (r-nul Cimişlia) în anul 2014*, APRM II, 2015, 21-32.

Matveev, Vornic 2016: S. Matveev, V. Vornic, *Vase ceramice descoperite în necropola de tip Sântana de Mureş-Černjachov de la Lipoveni (r-nul Cimişlia)*, In: Istorie, cultură şi cercetare, vol. I (Târgovişte 2016), 39-55.

Mihail, Ailincăi 2014: Fl. Mihail, S.-Cr. Ailincăi, *Din nou despre două “sceptre/pisăloage” din piatră descoperite în nordul Dobrogei*. In: Graecia, Roma, Barbaricum. In memoriam Vasile Lica (Galați 2014), 67-80.

Sîrbu 2013: M. Sîrbu, *Piese litice descoperite în aşezările culturilor Noua-Sabatinovka din spațiul pruto-nistrean.* Tyragetia, s.n., vol. VII [XXII], nr. 1, 2013, 163-188.

Граков 1977: Б.Н. Граков, *Ранний железный век* (Москва 1977).

Медведев 1966: А.Ф. Медведев, *Ручное метательное оружие. Лук и стрелы, самострел. VIII-XIV вв.* Археология СССР, САМ Е1-36 (Москва 1966).

Никулицэ, Арнэут 2004: И.Т. Никулицэ, Ф.В. Арнэут, *Вопросы происхождения и эволюции наконечников стрел Балкано-Карпато-Понтийского региона,* În: I. Niculiță, Thraco-getica. Studii şi materiale (Chişinău 2004), 62-68.

Сава 1987: Е.Н. Сава, *К вопросу о пестах-скипетрах эпохи поздней бронзы из Северного Причерноморья.* Известия АН МССР. Серия общественных наук, № 1, 1987, 62-71.

17.09.2016